Registered in Germany Europa Revue Journal
ISSN: 1862-6564 Vol. 6 No. 10 (2026) Published October 7, 2026

THE ROLE OF FORENSIC PSYCHOLOGICAL EXPERTISE TODAY

Absoatov Hasan Eshmo‘min o‘g‘li

State Forensic Expert Republican Forensic Expertise Center named after Kh.Sulaymanova under the Ministry of Justice

Abstract

This article analyzes the scientific and practical significance of forensic psychological expertise in contemporary judicial and investigative practice. It highlights the capabilities of forensic psychological expertise in identifying complex psychological states involving the human factor during legal proceedings, examining an individual's psychological characteristics, assessing emotional states, and investigating the psychological aspects of perceiving, recalling, and recounting events. Additionally, the article examines specific aspects of conducting psychological assessments involving minors, witnesses, and victims. Particular attention is paid to the comprehensive approach in modern expert practice, the scientifically grounded selection of psychodiagnostic methods, and ensuring the reliability and impartiality of expert conclusions. Promising directions for the development of forensic psychological expertise are also analyzed.

Keywords

forensic psychological expertise, forensic psychology, psychological assessment, psychodiagnostics, individual psychological characteristics, emotional state, memory, perception, minors, witness, victim, expert conclusion.

Annotatsiya: Mazkur maqolada bugungi kunda sud psixologik ekspertizasining zamonaviy sud-tergov amaliyotidagi ilmiy va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Sud jarayonlarida inson omili bilan bog‘liq murakkab psixologik holatlarni aniqlash, shaxsning individual-psixologik xususiyatlarini o‘rganish, emotsional holatini baholash, voqea-hodisalarni idrok etish, eslab qolish va qayta ifodalash jarayonlarining psixologik jihatlarini tadqiq etishda sud psixologik ekspertizasining imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, voyaga yetmaganlar, guvohlar va jabrlanuvchilar bilan bog‘liq holatlarda psixologik tadqiqotlarni tashkil etishning o‘ziga xos jihatlari ko‘rib chiqiladi.

Zamonaviy ekspertiza amaliyotida kompleks yondashuv, psixodiagnostik metodikalarni ilmiy asosda tanlash, ekspert xulosasining ishonchliligi va xolisligini ta’minlash masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Maqolada sud psixologik ekspertizasini rivojlantirishning istiqbolli yo‘nalishlari ham tahlil etiladi.

Kalit so‘zlar: sud psixologik ekspertizasi, sud psixologiyasi, psixologik tadqiqot, psixodiagnostika, individual-psixologik xususiyatlar, emotsional holat, xotira, idrok, voyaga yetmaganlar, guvoh, jabrlanuvchi, ekspert xulosasi.

Insonning xulq-atvori va qarorlarini tushunish faqat tashqi kuzatuv yoki huquqiy baholash bilan cheklanib qolmaydi. Har qanday xatti-harakat ortida shaxsning individual xususiyatlari, ehtiyojlari, motivlari, emotsional holati, kognitiv jarayonlari va muayyan vaziyatni qanday idrok qilgani kabi psixologik omillar mavjud. Shu sababli sud-tergov jarayonlarida ayrim holatlarni to‘laqonli anglash uchun maxsus psixologik bilimlardan foydalanish zarurati tobora ortib bormoqda. Sud psixologik ekspertizasi ana shunday ehtiyojdan kelib chiqadigan ilmiy-amaliy faoliyat yo‘nalishidir. Uning asosiy vazifasi inson psixikasiga oid, maxsus psixologik bilimlarni talab qiladigan masalalarni tadqiq etishdan iborat.

Bugungi kunda sud psixologik ekspertizasining ahamiyati shundaki, u insonning psixologik xususiyatlarini sud-tergov jarayonida ilmiy asosda o‘rganish imkonini beradi. Ayniqsa, voqea-hodisalarni idrok etish va eslab qolish, shaxsning individual xususiyatlari, emotsional holati, psixologik ta’sirga beriluvchanligi, voyaga yetmaganlarning rivojlanish xususiyatlari kabi masalalar sud psixologiyasi oldiga yangi ilmiy va amaliy vazifalarni qo‘ymoqda. Shu nuqtayi nazardan sud psixologik ekspertizasini faqat psixologik testlar o‘tkazish jarayoni sifatida emas, balki ish uchun ahamiyatli psixologik holatlarni kompleks va ilmiy jihatdan tahlil qilish jarayoni sifatida ko‘rib chiqish lozim. Sud psixologik ekspertizasi psixologiya fanining amaliy yo‘nalishlaridan biri sifatida rivojlanib, sud-tergov faoliyatida yuzaga keladigan murakkab psixologik masalalarni hal qilishga xizmat qiladi. Uning o‘ziga xosligi shundaki, ekspert tadqiqotining predmeti insonning psixologik faoliyati bilan bog‘liq jarayonlar hisoblanadi. Bunda shaxsning individual xususiyatlari, bilish jarayonlari, emotsional holati, muloqot xususiyatlari va muayyan vaziyatdagi psixologik reaksiyalari

o‘rganilishi mumkin. Zamonaviy sud psixologik ekspertizasida shaxsga faqat alohida psixologik belgilar yig‘indisi sifatida emas, balki o‘zaro bog‘liq psixologik jarayonlar va xususiyatlarning yaxlit tizimi sifatida yondashish muhimdir. Masalan, shaxsning emotsional holatini baholashda uning kayfiyati yoki tashqi reaksiyalarinigina emas, balki vaziyatni idrok etishi, stressga munosabati, individual psixologik xususiyatlari va muloqot jarayonidagi o‘ziga xosliklari ham hisobga olinishi lozim. Shu sababli, zamonaviy ekspertiza amaliyotida kompleks psixologik yondashuv alohida ahamiyat kasb etmoqda. Inson omilini ilmiy baholash zarurati

Sud-tergov jarayonlarida insonning xatti-harakatlari ko‘pincha muayyan vaziyat, emotsional holat va individual psixologik xususiyatlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi.

Bir xil vaziyat turli shaxslarda turlicha psixologik reaksiyani yuzaga keltirishi mumkin. Bunga shaxsning hayotiy tajribasi, temperament xususiyatlari, stressga chidamliligi, kognitiv imkoniyatlari, muloqot uslubi va boshqa psixologik omillar ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun sud psixologik ekspertizasida shaxsning xatti-harakatlarini faqat tashqi belgilar asosida izohlash yetarli emas. Psixologik tadqiqot orqali xatti-harakat ortida turgan psixologik mexanizmlarni ilmiy jihatdan tushuntirishga imkon yaratiladi. Bunday yondashuv sud-tergov jarayonida inson omilini yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Sud psixologik ekspertizasining muhim yo‘nalishlaridan biri shaxsning individual-psixologik xususiyatlarini tadqiq etishdir. Har bir insonning psixologik tuzilishi o‘ziga xos bo‘lib, uning temperament, xarakter, emotsional-irodaviy soha, kognitiv jarayonlar va shaxslararo munosabatlaridagi xususiyatlari turlicha namoyon bo‘ladi. Ekspertiza jarayonida ushbu xususiyatlarni o‘rganish muayyan vaziyatda shaxsning psixologik faoliyatini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Bunda individual xususiyatlarning mavjudligi avtomatik ravishda shaxsning muayyan xatti-harakatni sodir etganligini anglatmasligini alohida ta’kidlash lozim. Psixologik xususiyatlar faqat tegishli vaziyat va ekspertiza savollari doirasida tahlil qilinishi kerak. Insonning emotsional holati uning voqea-hodisalarni idrok etishi, qaror qabul qilishi va xatti-harakatlariga ma’lum darajada ta’sir qilishi mumkin.

Sud psixologik ekspertizasida qo‘rquv, xavotir, kuchli ruhiy zo‘riqish, frustratsiya, stress va boshqa emotsional holatlarning psixologik xususiyatlarini o‘rganish muhim yo‘nalishlardan biridir. Biroq, emotsional holatni baholashda tashqi ko‘rinish yoki qisqa muddatli kayfiyatga asoslanib qat’iy xulosa chiqarish metodik jihatdan to‘g‘ri emas. Emotsional holat suhbat, kuzatuv, psixodiagnostik tadqiqot va boshqa mavjud ma’lumotlar asosida kompleks ravishda tahlil qilinishi lozim. Guvoh va jabrlanuvchilarning ko‘rsatmalari bilan bog‘liq holatlarda idrok va xotira jarayonlarini tushunish alohida ahamiyatga ega. Inson xotirasi voqea-hodisalarni o‘zgarmagan holda saqlaydigan mexanizm emas. Voqeaning davomiyligi, emotsional ta’siri, e’tibor darajasi, vaqt oralig‘i va keyinchalik olingan ma’lumotlar xotiraning qayta tiklanish jarayoniga ta’sir qilishi mumkin. Shu sababli, sud psixologik ekspertizasi guvoh yoki jabrlanuvchining ko‘rsatmalarini oddiygina “rost” yoki “yolg‘on” deb baholash vositasi sifatida qaralmasligi kerak. Psixologik tadqiqotning vazifasi shaxsning voqeani idrok etish, eslab qolish va qayta ifodalash jarayonlariga ta’sir qiluvchi psixologik omillarni aniqlash va ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Bu yo‘nalish sud psixologiyasining eng murakkab va dolzarb masalalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Voyaga yetmaganlar bilan ishlash sud psixologik ekspertizasida alohida professional yondashuvni talab qiladi. Bolaning psixologik rivojlanishi davom etayotganligi sababli uning voqea-hodisalarni tushunishi, eslab qolishi, qayta ifodalashi va kattalar bilan muloqot qilishi yoshga qarab farqlanadi. Shuning uchun voyaga yetmaganlar bilan psixologik tadqiqot olib borishda bolaning yoshiga mos metodikalarni tanlash, savollarni tushunarli shaklda berish, psixologik bosimga yo‘l qo‘ymaslik va bolaning individual rivojlanish darajasini hisobga olish zarur. Bolaning bergan javoblarini faqat mazmuniy jihatdan emas, balki uning yoshiga xos kognitiv va nutqiy imkoniyatlari nuqtayi nazaridan ham tahlil qilish lozim. Voyaga yetmaganlar bilan bog‘liq ekspertiza natijalarining ilmiy asoslanganligi ko‘p jihatdan ekspertning bolalar psixologiyasi bo‘yicha maxsus bilimlariga bog‘liq. Sud psixologik ekspertizasida psixodiagnostik metodikalar muhim ilmiy vosita hisoblanadi. Biroq, metodikaning mavjudligi uni har qanday vaziyatda qo‘llash mumkinligini anglatmaydi. Metodika ekspertiza oldiga qo‘yilgan savolga, tekshirilayotgan shaxsning yoshiga, psixologik

xususiyatlariga va tadqiqot sharoitiga mos bo‘lishi kerak. Eng muhim masala — metodika natijasini to‘g‘ri talqin qilishdir. Alohida test natijasi shaxsning butun psixologik tuzilishini to‘liq ifodalab bera olmaydi. Shu sababli, zamonaviy ekspertiza amaliyotida bir nechta metodikadan olingan ma’lumotlarni o‘zaro taqqoslash, suhbat va kuzatuv natijalari bilan bog‘lash hamda ish materiallaridagi psixologik jihatdan muhim ma’lumotlarni hisobga olish zarur. Bunday yondashuv ekspert xulosasining ishonchliligini oshiradi. Kompleks yondashuv sud psixologik ekspertizasining eng muhim metodologik tamoyillaridan biridir. Kompleks tadqiqotda shaxs haqidagi ma’lumotlar bir nechta manbadan olinadi va ular o‘zaro taqqoslanadi. Bunda suhbat, kuzatuv, psixodiagnostik metodikalar, ish materiallari va zarur hollarda boshqa mutaxassislarning ma’lumotlari hisobga olinishi mumkin. Mazkur yondashuv shaxsga bir tomonlama baho berish ehtimolini kamaytiradi. Ayniqsa murakkab ekspertizalarda faqat bitta metodikaga tayanish o‘rniga turli usullardan olingan ma’lumotlarning o‘zaro mosligi va farqlarini tahlil qilish muhimdir. Ekspertning asosiy vazifasi ko‘p miqdorda ma’lumot yig‘ish emas, balki ish uchun ahamiyatli bo‘lgan psixologik ma’lumotlarni ilmiy jihatdan to‘g‘ri tahlil qilishdir. Sud psixologik ekspertizasining amaliy qiymati ekspert xulosasining ilmiy asoslanganligi bilan bevosita bog‘liq. Yaxshi ekspert xulosasida tadqiqot jarayoni, foydalanilgan metodlar, olingan natijalar va yakuniy xulosalar o‘rtasida aniq mantiqiy bog‘liqlik mavjud bo‘lishi kerak. Xulosada ekspertning shaxsiy taxmini ilmiy fakt sifatida taqdim etilmasligi lozim. Har qanday psixologik fikr tegishli tadqiqot natijalari bilan asoslangan bo‘lishi kerak.

Bugungi kunda sud psixologik ekspertizasi an’anaviy psixodiagnostik yondashuvlar bilan cheklanib qolmasdan, zamonaviy ilmiy qarashlar asosida rivojlanmoqda. Shaxsni baholashda kompleks yondashuv, dalillarga asoslangan psixologik amaliyot, standartlashtirilgan metodikalar va bir nechta ma’lumot manbalaridan foydalanish tobora muhimlashmoqda. Shuningdek, sud psixologiyasida xotira, guvohlik berish, travmatik tajriba, bolalar psixologiyasi, shaxslararo munosabatlar va emotsional jarayonlarni chuqur o‘rganishga asoslangan ilmiy tadqiqotlarning ahamiyati ortib bormoqda. Bu jarayon sud psixologik ekspertizasini ham doimiy ravishda takomillashtirib borishni talab qiladi. Sud psixologik ekspertizasining

sifati ekspertning bilim va malakasiga bevosita bog‘liq. Ekspert nafaqat umumiy psixologiya va psixodiagnostika bo‘yicha, balki sud psixologiyasi, rivojlanish psixologiyasi, shaxs psixologiyasi, kognitiv jarayonlar, emotsional holatlar va ekspert metodologiyasi bo‘yicha ham yetarli bilimga ega bo‘lishi kerak. Zamonaviy psixologiya fanining rivojlanishi sababli, ekspert o‘z bilimlarini muntazam yangilab borishi zarur. Ayniqsa yangi psixodiagnostik metodikalar, ilmiy tadqiqotlar va xalqaro tajriba bilan tanishish ekspertlik faoliyatining professional darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Kelgusida sud psixologik ekspertizasini rivojlantirishning bir nechta ustuvor yo‘nalishlarini ajratish mumkin.

Birinchidan, sud psixologik ekspertizasida ilmiy asoslangan va validligi yuqori bo‘lgan psixodiagnostik metodikalar bankini shakllantirish zarur.

Ikkinchidan, voyaga yetmaganlar bilan bog‘liq ekspertizalar uchun yosh xususiyatlarini hisobga oluvchi maxsus metodik yondashuvlarni rivojlantirish lozim.

Uchinchidan, ekspertlarning malakasini muntazam oshirish, zamonaviy sud psixologiyasi bo‘yicha ilmiy seminar va amaliy mashg‘ulotlarni ko‘paytirish maqsadga muvofiq.

To‘rtinchidan, ekspert xulosalarini ilmiy-metodik jihatdan baholash mezonlarini yanada takomillashtirish kerak.

Beshinchidan, sud psixologiyasi sohasidagi ilmiy tadqiqotlar va ekspertlik amaliyoti o‘rtasidagi aloqani kuchaytirish zarur.

Oltinchidan, zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini o‘rganish, biroq bunda inson psixikasini baholashning ilmiy va etik talablarini ustuvor qo‘yish muhim.

Bugungi kunda sud psixologik ekspertizasi sud-tergov amaliyotida inson psixikasiga oid murakkab masalalarni ilmiy asosda o‘rganish imkonini beruvchi muhim psixologik faoliyat yo‘nalishlaridan biridir. Uning asosiy ahamiyati shaxsning individual-psixologik xususiyatlari, emotsional holati, idrok, xotira, tafakkur va boshqa psixologik jarayonlarini muayyan sud ishi bilan bog‘liq holda ilmiy jihatdan tadqiq etish imkoniyatidadir. Zamonaviy sud psixologik ekspertizasi faqat alohida psixodiagnostik metodikalar natijalarini tavsiflash bilan cheklanmasligi kerak. Ekspertiza kompleks

tadqiqotga, ilmiy asoslangan metodik yondashuvga va olingan ma’lumotlarni o‘zaro tahlil qilishga asoslanishi lozim. Ayniqsa, voyaga yetmaganlar, guvohlar va jabrlanuvchilar bilan bog‘liq ekspertizalarda shaxsning yoshi, rivojlanish darajasi, kognitiv imkoniyatlari va emotsional holatini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Ekspert xulosasining ilmiy qiymati esa uning hajmi yoki qo‘llanilgan metodikalar soni bilan emas, balki tadqiqotning izchilligi, natijalarning asoslanganligi, psixologik talqinning ilmiyligi va ekspertning xolisligi bilan belgilanadi. Shu sababli sud psixologik ekspertizasining kelgusidagi rivojlanishi ilmiy-metodik bazani takomillashtirish, ekspertlarning professional kompetensiyasini oshirish, zamonaviy psixologik tadqiqotlarni amaliyotga tatbiq etish va kompleks ekspertlik yondashuvlarini rivojlantirish bilan chambarchas bog‘liq. Sud psixologik ekspertizasining ilmiy salohiyatini oshirish natijasida insonning psixologik xususiyatlarini chuqurroq anglash, murakkab sud-tergov vaziyatlarini psixologik jihatdan to‘g‘ri tahlil qilish hamda ekspert xulosalarining ilmiy-amaliy qiymatini yanada oshirish imkoniyati yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. American Psychological Association. Specialty Guidelines for Forensic Psychology.

2. American Psychological Association. APA Handbook of Forensic Psychology.

3. Bartol C.R., Bartol A.M. Introduction to Forensic Psychology: Research and Application.

4. Gudjonsson G.H. The Psychology of Interrogations and Confessions: A Handbook.

5. Goldstein A.M. Handbook of Psychology: Forensic Psychology.